zaligheid. Het overige deed er dus niet toe. Al dat overige ging toch verloren en werd prooi des verderfs. Hier ijsde men wel van, maar 't vormde geen onderwerp van verder indenken. Men sprak er wel eens over, maar bekreunde er zich verder niet om. En alle doel des levens was maar, om bij zijn sterven, met zekerheid der hope, de eeuwigheid in te gaan. Zoo verloor men allen samenhang uit het oog. Men nam zich zelf, en wie met hem uitverkoren waren, elk op zichzelf. Het was een chaos van heiligen, die van deze aarde de eeuwigheid ingingen, en dan, eens samen in 't Vaderhuis vereenigd, eeuwiglijk zijn God en zijn Heiland verheerlijken zou, en zoo ging 't al ten slotte op in een eeuwig, eindeloos Halleluja. Doch uit wat oorzaak ook opgekomen, dit verwaarloozen van het organisch verband, waarin God zelf ons gesteld had, moest wel steeds meer alle besef van de Voleinding doen te loor gaan. Op die wijs toch werd het hoogste en uiterste einddoel in de zaligheid der enkele personen gesteld, en voelde men steeds minder er van, dat 't einddoel steeds blijven moest de verheerlijking van onzen God in zijn Almachtigheid. Dit toch was niet anders te bereiken dan door het tot zijn volle recht doen komen van het verband, waarin God ons met alle dingen krachtens zijn eeuwig bestel geplaatst had. Voleinding kan niet anders zijn dan 't ten slotte volkomen reëel worden van datgene wat God bewoog, als we ons zoo met eerbied mogen uitdrukken, om 't groote werk der Schepping te ondernemen. Van eeuwigheid tot eeuwigheid was die Schepping enkel gedachtenbeeld. Eerst daarna trad ze in, en toen trad ze in met het eenig doel, om de majesteit en heerlijkheid van God Drieëenig te doen uitschitteren en te verhoogen. Dat dit er uit voort zou komen, was beslist in 't plan zelf, waarnaar alles ontworpen en tot aanzijn geroepen was. Maar dan moest dit alles ook ten slotte uitkomen in het onderling verband waarin God 't ontworpen had. Zoo eerst toch en zoo alleen kan zijn majesteit als de majesteit van den Almachtige er zich zelf in verheerlijken. Voor wat u zelf aangaat, moogt gij dan ook uw eigen zaligheid nooit anders dan in dit verband inroepen en u voorstellen. Al wat hieraan te kort doet, zoekt het einddoel in uzelf en niet in uw God, en alleen zoo in de hope die u bezielt, dit organisch verband alles saambindt en vereenigt, staat ook in de hope des eeuwigen levens niet uw zaligheid, maar Gods eere, gelijk 't zijn moet, op den voorgrond.

DR. A. K.

„Ontbloot mijne ziel niet".

Doch op U zijn mijne oogen, HEERE Heere; op U betrouw ik, ontbloot mijne ziele niet.
Psalm 141 : 8.

Ontbloot was de ridder, die zijn pantser had uitgetrokken, zijn helm van 't hoofd had genomen, en zijn schild ter zijde had gelegd. Dan was hij ongedekt, of wat men *bloot* noemde, en had zich, op zulk een oogenblik overvallen, niet tegenover zijn aanvaller kunnen verweren.

Dit brengt de psalmist nu op uw ziel over. Ook uw ziel wordt telkens belaagd, wordt rusteloos aangevallen, en delft daarom zoo licht 't onderspit, als ze „ontbloot" is. David voelde, hoe doodelijk zijn tegenstanders hem achtervolgden, en, toen hij de doodschaduw reeds over zich voelde sluipen, riep hij daarom uit: „Op u zijn mijn oogen, HEERE Heere! Op u betrouw ik. *Ontbloot* mijne ziel niet"! God was zijn schild. Zoolang dat schild van zijn God hem dekte, was hij veilig. Maar zoo niet kon zijn God zijn schild wegnemen, of de verlaten knecht des Heeren zou *ontbloot* staan, en hierdoor de vijand ten wissen prooi worden.

Nu worden wij niet meer ten bloede toe vervolgd als David, naar wiens leven men stond, maar *geestelijk* is onze ziel even bestendig in gevaar als ze bij David in 't leven bedreigd werd. Geestelijk wordt ook ons de ziel rusteloos belaagd en achtervolgd. En dan geldt ook voor ons, dat alleen onze God ons ten schild kan zijn, om ons te behouden, en dat zoo God zijn schild van ons aftrekt, onze ziele ontbloot en ongedekt staat, en elk oogenblik doodelijk kan worden getroffen.

Het is dus maar de vraag, of ge er u bewust van zijt, dat uw ziel in gevaar verkeert, en of ge voelt, dat zoo God u met zijn schild niet dekt, de doodelijke wonde u te wachten staat. Dan toch slaat ge vanzelf in uw zielsangst uw oogen tot uw God op, en, wetende dat alleen zijn schild u behoeden kan, wordt het ook uw bede tot den Ontfermer: „Heere, ontbloot mijn ziele niet"!

Dat gaat dan altoos op en neder.

Hoe breeder en overvloediger het schild des Heeren u dekt, des te veiliger gevoelt ge u, zoodat ge tenslotte den aanvaller uitlacht en bespot. Immers als ge door Gods schild overdekt zijt, wat zou hij dan tegen u vermogen?

Maar dan ook omgekeerd, wint de vijand velt en voelt ge het doodelijk gevaar klimmen, dan is dit 't vast bewijs, dat 't schild van uw God zich van u terugtrok, en dan roept ge in uw doodsangst als vanzelf: „Heere, neem uw schild niet van mij weg, *ontbloot mijn ziele niet!*"

Nu werkt dit schild van onzen God, dat ons dekt, op allerlei wijs. Ook, zeer zeker, door een geheimzinnig inwerken van Gods mogendheid, zoodat 't onze vaardigheid verhoogt of de energie van den vijand onzer ziele verlamt. Maar toch volstrekt niet alleen zoo rechtstreeks en geheimzinnig. God dekt een jong kind met zijn schild zoo hij 't een zorgende moeder geeft, of een vader schonk, die 't door tucht op 't pad der gerechtigheid houdt, of in een ouderen broeder of zuster het een hulpe bood in de ure der verleiding. Op allerlei wijs omringt onze God ons met zijn dekkende genade; door zijn engelen die ons onzichtbaar leiden; door vrienden die hij ons op onzen weg doet vinden; door omstandigheden en gelegenheden die ongemerkt en vanzelf een dreigende verzoeking afsnijden; door een woord uit de Schrift dat ons juist in 't gevaarlijkst oogenblik aangreep; door iets wat voorkwam in een boek dat we lasen, en zoo geheel op onzen toestand paste; en dan bovendien nog door zijn mystiek ingrijpen in ons eigen zielsleven of in den raadslag over onze belangen. Zelfs het dagelijksch gebed, dat we uit enkel gewoonte begonnen, kan God zóó zegenen aan onze ziel, dat we onder het bidden ons de oogen voor het gevaar voelen opengaan, en, eer het amen ons gebed besluit, met de verleiding, die vat op ons kreeg, gebroken hebben. Onwillekeurig komt 't: „Ontbloot mijn ziele niet!" ons dan vanzelf over de lippen, en zoo dit innig en in waarheid gebeden werd, gaat dan gemeenlijk de verzoeking zonder ons te wonden, voorbij.

Toch, en let hierop: *lang niet altijd.*

De Heere *oefent* zijn kind. Volstrekt niet altoos keert Hij, op 't gebed, elk dreigend gevaar van ons af. Ook Gods kind kent zijn Gethsemané, dat 't wel de verzoeking afbidt, maar toch ook de verzoeking aanvaardt, zoo we ze naar Gods heilig bestel niet ontloopen mogen.

Eerst komt dan de periode, dat ge nog zelfs de lichtste verzoeking niet zonder te vallen zoudt kunnen doorstaan, en dan dekt uw God u van 't eerste oogenblik af, en zijn schild redt u.

Maar hierbij blijft 't niet. Allenga moet ge geoefend worden, en hoe verder ge komt, dus te meer kracht ontwikkelen om straks aan een sterkere verleiding weerstand te bieden. Dat gaat dan voort en verder, tot ge tenslotte nauwelijks verleiding meer voelt, waar ze u in den aanvang bijna onmiddellijk meesleepte. Dan heeft uw God u door de oefening gesterkt, en ge weerstaat nu den Boze uit de eigen aandrift van uw hart. Niet alsof ge ooit behagen in de verzoeking mocht hebben, om in 't weerstaan ervan uw moed te toonen. Het moet altoos de bede van 't Onze Vader blijven: „Leid mij *niet* in verzoeking, maar verlos mij van den Booze!" Doch wil de Heere 't anders, en zien we de verzoeking ons tartend naderen, dan blijft 't: „Ontbloot mijn ziele niet!" steeds het rustpunt voor ons geschokt gemoed.

Zoo gaat 't toe, als 't onder menschen blijft, en niet anders komt 't te staan, zoo 't satan zelf is, die onze ziel belaagt.

Onder menschen kan het gevaar van twee kanten komen, of doordien wie anders ons in 't rechte pad hielden, ons verlieten en begaven, zoodat we nu geheel aan onszelf zijn overgelaten, of ook omgekeerd, doordien er van menschelijke zijde ons een verleiding toekomt, die nauwelijks te weerstaan is.

Vooral zoo anderen ons dan zoo tergen en plagen, dat we ons 't vuur uit de schenen voelen vonken, en ons niet meer kunnen inhouden, neemt wie nabij zijn God leeft, vanzelf zijn toevlucht tot zijn Vader, of toch zijn schild hem dekken moge en zijn ziele niet moge ontbloot worden.

Dan voelen we de verleiding, we zien voor oogen van wie ze uitgaat, en juist dát brengt er ons toe, om de hulpe Gods in te roepen. Daarom is verleiding, die van menschelijke zijde ons toekomt, altoos nog minder gevaarlijk. Het gaat dan niet ongemerkt toe. Maar juist dit ongemerkte verhoogt soozeer het gevaar, als we te doen krijgen met een rechtstreeksche satanische verzoeking, en hoewel dan juist de bede: Ontbloot mijn ziele niet! zoo dubbel noodig zou wezen, blijft ze dan maar al te dikwijls uit, omdat we den toestand waarin we verkeeren, niet doorzien.

Dit eigenaardige toch heeft alle rechtstreeksche satanische verzoeking, dat ze ons vleit in onze zwakheden, en hierdoor zelfbehagen in ons opwekt. We voelen dan geen aanval. Er wordt geen strijd in ons opgewekt. Eer voelen we flauweelen banden, waarin we ons niet ongaarne wikkelen laten. En toch, dan juist dreigt 't gevaar doodelijk, en juist dan kunt ge den ban alleen door de bede uit uw zielsangst breken: „O, mijn God, ontbloot mijn ziel niet! Neem ze niet te vroeg van mij weg de trouwe verzorgers, die mij in de ure der verzoeking beveiligden. Ontvallen mij vrienden, die mij geestelijk steunden, geef mij anderen in hun plaats. Laat de ervaringen van 't leven, door voorspoed en door tegenspoed heen, mij sterken en scherpen voor den strijd. Geef mij uw nabijheid, opdat de demonische geesten, uit vreeze voor u, van mij vlieden. En sterk in oogenblikken van bangen strijd mijn geest door uwen Heiligen Geest, opdat uw Naam mij ten schild zij, en de giftige pijlen van den Booze mij niet treffen!"

DR. A. K.

Amsterdam, 19 September 1913.

Gelijk elk jaar, vond ook ditmaal op den derden Woensdag in September de opening der lessen van de Vrije Universiteit plaats met een toespraak van den prorector. Aan de Rijksuniversiteiten en evenzoo aan de Stedelijke Universiteit te Amsterdam valt de wisseling van het Rectoraat saam met den aanvang van den nieuwen cursus en geeft de aftredende Rector dan een overzicht van de lotgevallen der Akademie. Bij de Vrije Universiteit heerscht in zoo verre een anomalie, dat de nieuwbenoemde Rector zijn ambt eerst aanvaardt op den Dies Natalis der Universiteit, 20 October, en de aftredende Rector dan tegelijk de fata Academica vermeldt aan het einde van zijn rectorale oratie. Toch stelt men ook aan de Vrije Universiteit er prijs op, dat de aanvang van den nieuwen cursus met een toespraak tot de studenten en een gebed om Gods zegen over den aangevangen arbeid worde ingezet. Zoo kwamen de Hoogleeraren en Studenten dan j l. Woensdag saam in de vergaderzaal der Theologische faculteit, die bij gebrek aan een eigen aula nog altoos voor deze plechtigheid dienst moet doen, maar feitelijk veel te klein is om het talrijke publiek te bevatten. De prorector, Prof. Dr. R H. Woltjer, hield bij deze gelegenheid een toespraak, waarvan we den verkorten inhoud aldus weergeven:

De laatste bezigheid, die aan de Vrije Universiteit den afgetreden rector bindt aan het ambt, dat hij een jaar lang bekleed heeft, is in den regel de opening der lessen van den cursus, die volgt op dien, waarin hij zijne rectorale waardigheid neerlegde.

Het begrip o p e n e n is langzamerhand, om zoo te zeggen, een t e r m i n u s t e c h n i c u s geworden, die zeer verschillende dingen omvat: het o p e n e n van een tentoonstelling bijv. heeft nog geenszins ten gevolge, dat zij nu ook open staat; omgekeerd echter komt het voor, dat een nieuwe spoorlijn of iets dergelijks reeds lang geopend is, als de officieele opening nog plaats moet hebben: het „openen" heeft in dat geval veel van wat de Franschen noemen: „enfoncer une porte ouverte"

Een ding is echter aan alle o p e n e n in dezen technischen zin gemeen: het openingsw o o r d, de openingsr e d e: geen opening zonder openingsrede, soms zelfs openingsr e d e n: ja, men kan veilig zeggen, dat elke „opening" hoofdzakelijk of uitsluitend bestaat in het uitspreken van een openingswoord.

Zoo nu heeft ook de pro-rector der Vrije-Universiteit naar akademischen trant den nieuwen Cursus te openen met een t o e s p r a a k.

Vraagt de pro-rector zich af, waarover deze toespraak loopen moet, dan ligt negatief het antwoord voor de hand: hij mag niet treden in hetgeen des rectors is, en dus noch over het terrein van zijne bijzondere studie spreken, noch over de lotgevallen der Universiteit. Positief echter schijnen de onderwerpen, die tot nu toe voor deze toespraken de stof boden, eene groote verscheidenheid te vertoonen.

Toch ontbreekt ook hier in de veelheid de eenheid niet: alle bedoelen ze, bij den aanvang van een nieuw jaar, dat God de Heere aan de Universiteit schonk, Hoogleeraren en studenten op te wekken, om voor het eerst of opnieuw met ijver hun krachten te stellen in den dienst der wetenschap, die is naar het Woord van God. O o k de studenten. Er is een tijd geweest, dat men den „student" in gedachten met alles associeerde behalve met wetenschap en studie. Die tijd is gelukkig voorbij. Ook thans nog is een goed student voor allerlei bruikbaar, is hij niet slechts de geleerde in wording, maar ook het ideaal van een padvinder; doch door de toenemende „struggle for life" staat thans de studie veel meer op den voorgrond, en heeft het niets vreemds meer, als men niet alleen van den hoogleeraar, maar ook van den discipel belangstelling verwacht voor de dieper liggende vragen naar het wezen der wetenschap; met name echter geldt dit voor eene Universiteit als de onze, die op een bepaalden grondslag staat: voor allen die daar komen studeeren, is het des te meer noodzakelijk, dat ze zich hebben rekenschap te geven van het doel, dat die Universiteit zich voor oogen stelt: te verkrijgen *een systeem van Gereformeerde wetenschap.*

De spreker zet dan verder uiteen, hoe hiervan alleen sprake kan zijn op de basis van de e e n h e i d v a n a l l e w e t e n s c h a p. Die eenheid is reeds door Plato en ook door een Aristoteles gevoeld; meer dan vroeger is het thans echter noodzakelijk, aan haar vast te houden, waar ze door de toenemende specialisseering almeer op den achtergrond dreigt te geraken. Het gevaar dat hierin met name voor het Academisch o n d e r w i j s gelegen is, wordt ook elders erkend; vandaar de pogingen die men aanwendt, om te voorkomen, dat de student in de détails van zijn studie opgaat en geen overzicht verkrijgt over het geheel. Voor onze Hoogeschool echter, die voor a l haar onderwijs zich stelt op één grondslag, is de handhaving van de e e n h e i d van alle wetenschap eene levensquaestie.

Aanvaardt men eenmaal die eenheid en houdt men daarbij vast aan de waarheid der Christelijke religie, dan is daarmede vanzelf de m o g e l i j k h e i d van een s y s t e e m van Christelijke wetenschap gegeven, en is het slechts een quaestie van tijd en arbeid w a n n e e r dit gereed zijn zal.

Beriet men de zaak van uit dit oogpunt, dan beteekent het dan ook niet veel, wanneer men ons, helaas ook van Christelijke zijde, telkens weer voor de voeten werpt, dat we wel een hooge pretentie voeren, maar het recht daarop niet bewijzen kunnen, wijl we in gebreke blijven het bestaan van zulk een systeem van Gereformeerde wetenschap aan te toonen: dat het er zijn k a n, valt niet te loochenen, en dat het er komen z a l, is voor ons een zaak van geloof; we bedoelen niet maar eene hoogeschool van Christenen, maar eene Christelijke hoogeschool.

Natuurlijk zijn we er hiermede niet; ook valt niet te ontkennen, dat we soms hooger verwachtingen hebben opgewekt dan later bleken verwezenlijkt te kunnen worden; en werd soms wel eens als een gereformeerd beginsel geponeerd, wat het inderdaad niet was. Maar dit zal niet schaden, als de overtuiging slechts aanwezig is, dat we overwinnen k u n n e n.

Zij dan ook in het nieuwe jaar ons streven, die overtuiging te bevestigen; maken we ernst met ons beginsel; en zij daarbij onze verwachting niet van den mensch, maar van onzen God, wiens zegen over onzen arbeid we thans willen inroepen.

Naar dit uitnemende woord, dat leiding gaf voor de studie en moed en bezieling wekte voor de taak die wachtte, werd met groote belangstelling geluisterd.

Onze openbare Universiteiten.

Uit de cijfers, die bij de overdracht van het Rectoraat werden meegedeeld, blijkt, dat de Stedelijke Universiteit te Amsterdam, wat het aantal studenten betreft, de kroon spant. Hier studeeren 1225 studenten; dan volgt Leiden met 1211, vervolgens Utrecht met 1099, terwijl na deze talrijk bezochte Hoogescholen Groningen komt met 585. Bij deze cijfers houde men echter in het oog, dat niet al deze studenten in eigenlijken zin aan de Universiteit studeeren; een niet onbelangrijk percentage liet zich slechts voor het volgen van enkele lessen inschrijven. Te Groningen bijv. zijn van de 585 ingeschrevenen slechts 447 ingeschreven voor het volgen van alle lessen. Te Leiden is de verhouding iets gunstiger; van de 1211 studenten zijn 1141 voor het volledig onderwijs ingeschreven.

Wat de verdeeling der studenten over de verschillende faculteiten betreft, blijkt dat de geneeskundige faculteit verreweg met het leeuwendeel strijken gaat. Te Utrecht studeert de helft der studenten in de medicijnen, te Amsterdam is de verhouding nog gunstiger voor de medici, want alle andere faculteiten saam hebben slechts 441 studenten tegenover 617 medische studenten; in Groningen geeft het groote aantal studenten in de letterkundige faculteit (189) gaan de niet-medische studenten het overwicht (358 studenten tegenover 237 in de medicijnen) en voor Leiden worden de cijfers niet opgegeven.

Schuilt in deze sterke overheerschling van de medische faculteit reeds een niet onbedenkelijk verschijnsel, nog droever worden deze cijfers, wanneer men ziet hoe betrekkelijk klein het aantal studenten is, dat in de Theologie studeert. Te Amsterdam bedraagt het getal theologen slechts 25, te Groningen maar 34, terwijl te Utrecht het getal in tien jaar tijds gedaald is van 200 op 120. Zelfs schijnt in Utrecht de achteruitgang nog sterker te zullen worden, want voor den nieuwen cursus werden slechts 19 studenten in de Theologie voor 't eerst ingeschreven.

Tenslotte zij nog opgemerkt, dat het aantal vrouwelijke studenten aan de openbare Universiteiten naar verhouding zeer groot is. Van de 585 studenten zijn te Groningen 143 vrouwen. En te Utrecht moest de Rector de klacht slaken, dat terwijl het aantal vrouwelijke studenten klom, dat der mannelijke studenten met 18 achteruitging. Van de 265 studenten, die hier voor 't eerst ingeschreven werden, waren 65 vrouwen.

Vergelijking van de hier gegeven cijfers met het aantal studenten, die aan de Vrije Universiteit studeeren, is uiteraard moeilijk, omdat twee faculteiten nog ontbreken en in de juridische faculteit alleen het doctoraat in de Rechten en in de literarische slechts dat in de klassieke letteren en de semitische letterkunde kan verkregen worden. Bij de juristen en literatoren zou men dus, om een juisten maatstaf aan te leggen, alleen moeten rekening houden met degenen, die aan de openbare Universiteiten voor deze doctoraten studeeren. Toch is, hoe klein het getal studenten aan onze Hoogeschool nog altoos is in vergelijking met dat der openbare Universiteiten, de verhouding naar de Faculteiten gerekend, niet zoo ongunstig. Volgens de cijfers, het vorig jaar door den Rector der Vrije Universiteit gepubliceerd, staat de Theologische faculteit met haar 86 theologen verre boven Amsterdam (25) en Groningen (34), overtreft ze zelfs Leiden, waar een vorig jaar het aantal theologen 72 bedroeg, en wordt ze nog alleen overtroffen door Utrecht (120). Ook de juridische faculteit met haar 54 juristen staat reeds niet zoover meer beneden de rechtsgeleerde faculteit te Groningen met haar 66 studenten. Alleen de literarische faculteit aan de Vrije Universiteit met haar 22 literatoren staat nog verre ten achteren bij de andere Universiteiten; maar wanneer ware opgegeven, hoeveel bijv. van de 84 literarische studenten aan de stedelijke Universiteit te Amsterdam voor de klassieke letteren studeeren, zou wel blijken, dat ook deze verhoudingscijfers nog niet zoo ongunstig zijn. De massale cijfers, waarop de Openbare Universiteiten wijzen kunnen, zijn dus in hoofdzaak te danken aan de beide faculteiten, die dusver bij de Vrije Universiteit nog ontbreken.

Aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam tellen de wis- en natuurkundige met de medische faculteit te zamen 784 studenten, terwijl de drie overige faculteiten het niet verder brengen dan 274 studenten; dat is slechts een honderdtal meer dan over deze zelfde faculteiten gerekend aan de Vrije Universiteit studeeren.

Natuurlijk is hiermede allermiast bedoeld de gedachte op te wekken, alsof we reeds te roemen hadden in onze sterkte. Dan is er veeleer klacht, dat nog zoo menig zoon van Gereformeerde ouders niet aan onze Hoogeschool studeert. Kwamen allen, die onze beginselen deelen, bij ons, dan kon het getal nog zooveel grooter wezen. Maar wel kunnen de hierboven gegeven cijfers dienst doen om te laten zien, dat de Vrije Universiteit, wat het studentenaantal der bij haar aanwezige faculteiten betreft, niet meer zoover achterstaat, als men wel eens meent, bij de openbare Universiteiten, terwijl er tevens een ernstige aansporing in ligt opgesloten, om toch een aanvang te maken met de stichting van de andere faculteiten. Het verschijnsel, dat meer dan de helft der studenten thans de geneeskunde zoekt, moge een niet gunstig teeken zijn, in zooverre deze sterke aandrang naar de medische wetenschap wel in hoofdzaak zijn oorsprong vindt in financieele overwegingen, maar ook met dergelijke verschijnselen behoort onze Hoogeschool toch rekening te houden. Uitbreiding van haar medische faculteit, opdat de gelegenheid besta ook voor onze Christelijke medici om aan haar te studeeren, is wel in de eerste plaats elsch.

Diaconale cijfers.

Toen we een vorig maal mededeelden, hoeveel in de Hervormde Kerk voor de armen gecollecteerd werd blijkens het officieele verslag in de Hervormde Synode en het bleek, dat per hoofd en per jaar nog geen 50 centen werden bijgedragen voor de verzorging der armen, wezen we er op, hoeveel hooger de offervaardigheid in onze Kerken stond, ook al konden we geen cijfers geven om dit te staven.

Het ware zeker gewenscht, dat een behoorlijke statistiek in het licht werd gegeven van wat onze Kerken jaarlijks uitgeven voor kerkelijke doeleinden, voor Zending, voor de Armenzorg, voor de Christelijke School enz. Nu deze cijfers ontbreken, moge hier althans worden meegedeeld, wat de Gereformeerde Kerk van Amsterdam, die volgens de opgave in het Kerkelijk Handboekje ongeveer 22 000 leden telt, voor de armen opbrengt. In 1912 bedroeg deze som bijna *f* 60 000 (het juiste bedrag was *f* 58 529 98), dat wil zeggen iets meer dan *een rijksdaalder per hoofd*. Indien de offervaardigheid in de andere Kerken van ons land niet minder groot is, dan zou dit voor onze Kerken saam een som opleveren van 1 400.000 gulden. Nu zal dit bedrag wel te hoog geraamd wezen, want onze Kerk te Amsterdam is finantieel sterker dan de meeste Kerken; hiertegenover staat echter, dat het kerkbezoek in Amsterdam naar verhouding weer slechter is dan op het platteland, en de collecte hangt voor een deel van het trouw kerkbezoek af. Stel echter het bedrag desnoods jaarlijks op 1 milliloen, dan volgt hieruit nog, dat onze kleine Kerkengroep voor de armen meer zou geven dan de Hervormde Kerk, die aan collecten niet meer saambrengt dan negen honderddulzend gulden.

Ons Avondmaals-Formulier.

Het verheugt ons, dat Dr. B. Wielenga, trots zijn drukken en veelomvattenden arbeid als predikant te Amsterdam, nog tijd heeft kunnen vinden om zijn verklaring van de liturgische geschriften, die hij als redacteur van de *Geldersche Kerkbode* begon, voort te zetten. Na eerst de rijke bondsgedachte van het Doopsformulier ontsloten te hebben, daarna in poëtisch-schoone taal de heerlijkheid van het Christelijk huwelijk te hebben bezongen in zijn verklaring van het Huwelijksformulier, heeft Dr. Wielenga thans de kroon op dezen arbeid gezet door ons te verrassen met zijn verklaring van ons Avondmaalsformulier, die in innig-mystieken toon geschreven, wat diepte van geestelijk leven betreft, de beide voorgaande geschriften nog overtreft. Vermoedelijk zal met deze laatste studie Dr. Wielenga's arbeid ter verklaring van onze liturgie wel ten einde zijn, want de nog overblijvende Formulieren voor de bevestiging der Kerkedienaren en de oefening van de tucht, zijn voor de gemeente niet van zooveel belang en leenen zich ook minder goed voor een stichtelijken en practicalen commentaar. Doop en Avondmaal zijn de Sacramenten, die voor heel het kerkelijk leven beslissen. De Formulieren voor deze beide sacramenten zijn daarom van het meeste belang voor de gemeente en hierin spreekt de Kerk ook het rijkst haar geloofsleven uit. Neem hier desnoods het Huwelijksformulier bij, omdat de rechte beschouwing van het Christelijk huwelijk zoo groote beteekenis heeft voor het ethische leven; maar met dit drietal Formulieren, die dan ook de oudste zijn in onze liturgie, is de rijkste schat van onze liturgische geschriften u geboden. Wat hier nog bijkomt, raakt kerkelijke plechtigheden, die slechts een bijkomstig belang hebben.

Nu stel ik dezen arbeid, dien Dr. B. Wielenga zich getroost heeft om de liturgie voor ons volk te verklaren, vooral daarom op zoo hoogen prijs, omdat dusver onze liturgie wel wat al te stiefmoederlijk bedeeld was. Aan verklaringen van onzen Heidelberger Catechismus zijn we zoo rijk, dat ge er bijna een boekenkast mee kunt vullen, maar al wat over onze liturgie verscheen, neemt aan plaatsruimte nog geen halve boekenplank in. En dat weinige wat over onze liturgie het licht zag, zooals de bekende werken van Eus, Barger, Gobius du Sart en Biesterveld, was meer van historischen aard en gaf meer de wordingsgeschiedenis onzer formulieren dan dat het ons inleidde in den rijken geloofsschat, die in deze kostelijke gedenkstukken van ons kerkelijk leven verborgen ligt. En wel bezitten we van het Avondsmaalsformulier een uitvoerige practicale verklaring, door Jacobus van Houke, lidmaat der Hervormde gemeente te Valkenburg, geschreven in 1761, maar deze leekenarbeid uit het laatst der 18e eeuw is te breedsprakig en draagt te veel het stempel van den pruikentijd, om voor onzen tijd nog dienst te kunnen doen. Ook de met goud bekroonde verhandeling over onze liturgie van Mensinga, hoeveel geleerdheid hierin moge ten toon gesteld worden, is niet alleen door de nieuwere studiën grootendeels verouderd, maar heeft ook daarom ons Gereformeerde publiek nooit kunnen aantrekken, omdat het een tendenz-geschrift uit de Groninger school is, feitelijk met geen ander doel geschreven dan om uit onze liturgie aan te toonen, dat de oorspronkelijke geest der Reformatie in ons land niet Calvinistisch, maar Zwingliaansch zou geweest zijn.

Er moest hier dus metterdaad pioniersarbeid verricht worden, en nu Dr. Wielenga deze studie voltooid heeft, mag een woord van hulde en dank hem niet worden onthouden. Van den lof, reeds bij de aankondiging van de beide voorgaande geschriften hem toegezwaaid, behoeft bij deze nieuwe studie geen woord te worden teruggenomen. Eer zou men kunnen zeggen, dat deze laatste vrucht ook de rijpste is. In echt populairen toon geschreven, pakkend en boeiend van het begin tot het einde, getuigt deze verklaring van ons Avondmaalsformulier tevens van degelijke en grondige studie.

Van harte bevelen we daarom dit geschrift aan onze Kerken aan. Het is zoo noodig, dat de rechte beteekenis van Doop en Avondmaal weer uit de liturgische geschriften onzer Kerk worde in het licht gesteld. Als droeve uawerking van de geestelijke ingezonkenheid eener voorgaande periode, worstelen we nog altoos met een beschouwing van deze beide Sacramenten, die lijnrecht in strijd is met wat onze vaderen hebben geleerd. Wie het waagt in onze dagen op te komen voor de echt Gereformeerde beschouwing van Doop en Avondmaal, wordt als een verkondiger van een nieuwe leer verketterd. Zal dit gebrek overwonnen worden, dan moet ons volk zijn liturgie weer leeren verstaan, omdat onze Kerk daarin het rijkst haar belijdenis omtrent Doop en Avondmaal heeft uitgesproken. Daarin ligt dan ook de verdienste van Dr. Wielenga's arbeid, dat hij dit op zoo uitnemende, laat me er bij voegen op zoo trouwe en eerlijke, wijze heeft gedaan. Wel spaart hij de critiek niet en wijst hij meermalen op hetgeen in onze liturgische formulieren verbetering behoeft, maar deze critiek raakt den vorm, nooit den inhoud. Met het geloofsstandpunt onzer kloeke Gereformeerde vaderen is hij het volkomen eens. Men voelt op elke bladzijde, hoe hij met heel zijn ziel is ingedrongen in de rijke gedachtenwereld, die in onze liturgie is uitgesproken; dat ze al de liefde en bewondering van zijn hart gewonnen heeft; dat hij niet anders doen